

БЪЛГАРСКИЯТ ЕЗИК В ПРЕВОДНИТЕ ТЕКСТОВЕ

Радост Железарова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

BULGARIAN LANGUAGE IN TRANSLATED TEXTS

Radost Zhelezarova

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Abstract. The research shows that difficulties during the translation of fiction are often caused by multilingual interference. This has been often underrated and not studied enough, which inevitably affects the quality of the many translations. The article is focusing on one of the most interesting aspects of translation – cultural transfer and decoding. The influence, which the source language has over the second one, is an essential factor in the translation of closely related languages. Bearing in mind the complexity of intercultural translation, the author attempts to explain how the translator’s choice for certain techniques has been influenced.

Keywords: multilingual interference, intercultural translation, cultural transfer, Bulgarian language, Slavic languages

Колкото повече преводна художествена литература чета, толкова повече се убеждавам, че българският език е труден не само за чужденците, но и за нас, българите. Темата за превода не е от вчера, а стремежът към по-съвършен изказ на преводачи и транслатолози ще продължи да бъде стимул за по-красив и по-точен език, за издържан естетически и формално български език, който да носи наслада и на читатели, и на изследователи. През последните години все повече ме интересува интерференцията при превод, главно в преводите от другите славянски езици, чиято близост създава доста предпоставки за нея. Неточностите и грешките, предизвикани от интерференция, се наблюдават в преводите от всички славянски езици.

Другата тема, която върви винаги успоредно с преводите и интерференцията в тях, е чуждоезиковото обучение и мястото на обучението по превод в двете посоки – от чуждия език на българския и обратното.

Още една тема, която следва от предишните, е задължителното отлично познаване не само на чуждия език, но и на родния; без познаване, умения и опит в използването на богатството на българския не бива да се мисли за преводна дейност.

И не на последно място, а на равно с останалите, е същественото, но много често подценявано, значение на редактирането на собствени и чужди текстове, както и редактирането на преводни текстове. Тук, за съжаление, е редно да се посочи незначителното място, което заема редактирането в обучението по роден и по чужд език.

Обект на внимание в настоящото изложение ще бъде интерференцията в някои български преводи от полски и руски художествени текстове. Хипотетичното наличие на интерференция може да бъде ориентир за преподавателите по практически език – къде се среща най-често, как да се избегне, защо се проявява не само в студентски работи, но и в преводната дейност на дипломирани филолози.

Интерференцията влияе върху всички езикови равнища. Най-прозрачна се оказва тя на словоредно ниво. Въпреки че славянските езици имат относително свободен словоред, никога не е без значение кой от възможните варианти ще избере преводачът. Всяка промяна в словореда дори на простото изречение води до маркираност, семантична окраска или даже особена експресивност. Словоредните трансформации в славяно-славянския превод доста категорично показват колко силна може да бъде междоезиковата интерференция при всяка двойка езици. Илюстрация на това твърдение е следващият пример: *В собствения си вестник „Злин“ Ян Антонин Бата оповестява идеята, с която се е събудил – да се пренесе Чехословакия в Южна Америка* (вм. Чехословакия да се пренесе в Южна Америка) (МШ, 2013, 36).

Често срещана грешка при превод от полски, руски или друг славянски език на български е поставянето на прякото допълнение преди предиката вместо след него: *Любимец на народа бил станал през пролетта* (вм. През пролетта бил станал любимец на народа) (МШ, 2013, 120).

Натрупването на наречия и прилагателни за време в българския синтаксис се дължи най-често на недоизчистени редакторски корекции. Тяхното излишество се откроява особено когато са оставени едно до друго и читателят не може да не отбележи, че едното е в повече, че има ненужно повторение на смисъла: *На 19 октомври 1937 година писал: „Тази сезонна държава трябва да изчезне!“, а известно време по-късно – че при първите слани отишли с Лида в гората да хранят сърните*. (МШ, 2013, 61) Достатъчно би било или *а след известно време*, или *а по-късно*. Същото се забелязва и в следващия пример: *После, вече след всичко, някой от хората в интернет ще си спомни...* (МШ, 2013, 232). *После* и *след всичко* са синонимни в дадения контекст, а *вече* изобщо няма място дори като пояснение или авторски похват. Полският език допуска събиране на няколко наречия едно до друго, но българският – не, преводачът трябва да се съобразява с тази особеност и да използва преводната трансформация изпускане, без да се притеснява, че ще бъде обвинен в пропускане на авторски текст.

Смята се, и то не без основание, че членуването е една от най-трудните особености на българския. В последно време прави впечатление, главно в преводната лите-

ратура, че детерминираността може да бъде проблем и подценявана особеност и за носителите на българския език.

Често се наблюдава изпускане на членната форма в българския превод заради отсъствието на такава в изходния език: *Често пъти вечер пращаше да ме вземе кола и обсъждахме въпроси на марксизма* (вм. въпросите на марксизма), *като другарят майор ми беше прекрасен учител* (МШ, 2013, 203). Тук неминуемо се намесва субективният избор на преводача (Стойчев/Stoychev 2016: 298–299). Ще приведа още два примера, които също могат да предизвикат колебания и дискусия относно избора на детерминираност: *Пише, че най-сетне е успял да намери папката с надпис „Самоубийство на художника Швец“* или *„Самоубийството на художника Швец“* (МШ, 2013, 105); *Готвел обяд* или *Готвел обядва, когато с крайчеца на окото си видял, че от прозореца на банята на горния етаж пред къщата пада голяма хавлия*. (МШ, 2013, 71). В последния пример е спорно и доколко словоредно добре са подредени няколкото допълнения преди предикативната двойка: *от прозореца на банята на горния етаж пред къщата*.

Разбира се, не са изключение и примери с удвоено и съответно грешно членуване, допуснато най-вероятно при редактирането на текста, например при добавяне на определение, което трябва да поеме членната форма и недоглеждане на целия израз: *Следователите намерили посочения нотариуса* (МШ, 2013, 106).

Наред с неправилното членуване се забелязват и примери с прекалено честа употреба на показателни местоимения. Факт е, че в западнославянските езици те имат засилена фреквентност, която се оправдава с функцията им на детерминатор. Това обаче не е оправдание да ги използваме също толкова често и на български. Например: - *Това беше най-ужасното нещо в живота ми, тази ликвидация* (вм. ликвидацията), *макар че след това съм също имал трудни задачи. Но няма смисъл да се връщаме към това* – казва (МШ, 2013, 99) или *Не искам да звуча като словашки националист, но щом като никой не ви е обърнал внимание на това, това е показателно за отношението между чехи и словаци* (МШ, 2013, 262) В ексцерпиранияте фрази има прекалено честа и ненужна употреба на показателни местоимения, което говори за нередактиран текст. За това свидетелства и алогичният израз: *макар че след това съм също имал трудни задачи*, който най-вероятно е бил във фаза на редактиране, но е останал в работен вариант. Читателят може да предположи промяна като: *макар че после също съм имал трудни задачи* или друг вариант. Още един пример докъде може да ни доведе небрежното отношение към редактирането или неговото negliжиране: *От този момент повечето от това, което знаем за Барова, би трябвало да бъде придружено от първото изречение на Кланица номер 5 от Курт Вонегът* (МШ, 2013, 54). Тук изпъкват няколко вида интерференция: по отношение на показателните местоимения, по отношение на условното наклонение, много по-фреквентно в западнославянските езици,

и накрая, по отношение на собственото име на американския писател Кърт Бонегът, изписван и произнасян на полски като Курт Вонегът.

В някои от ексцерпираните примери се откриват неточности, които може би са предизвикани от желанието на преводача да избяга от интерференцията. Например: *Накъсо* казано (вм. накратко казано/накратко, рус. короче) *той беше доктор Джекил и мистър Хайд в едно лице* (АВ 2008, 223); *Накъсо* казано, градът в който съм се появил на бял свят, отдавна вече го *няма на света* (вм. на тоя свят) (АВ 2008, 21); *Мина съвсем кратко време* (вм. малко време) (АВ 2008, 222). Тук се пресичат рус. *короче* и бълг. *кратко*, но и *късо*. На пръв поглед *кратък* и *къс* не биха затруднили никого. Най-сигурният показател за правилност е лексикалната съчетаемост. Прилагателното *къс* (*къса улица, къса рокля*) се използва за пространствени ограничения или материално качество, докато *кратък* означава темпоралност (*кратко време, кратка екскурзия*).

Наблюденията над примерите за интерференция по първо или по следващо значение са доказателство, че понякога на преводачите наистина им е трудно да се откъснат от езика на оригинала, за да се посветят на езика на превода, за да усетят дали новоизтъкваният текст тече гладко като река или се заплита в неясни думи, изрази и фрази. Почти във всеки превод се срещат някои смислови неточности, останали в текста заради стремежа на преводача да бъде „точен“ спрямо оригиналния текст. Например: *Припадайки от глад, двамата стигат пеша до Хамбург* (МШ, 2013, 202). Достатъчно би било да добавим *почти* към *припадайки*, за да бъде изречението по-смислено и логично.

В преводите често се натъкваме на буквално преведени глаголи за разполагане на лица и предмети в пространството, които звучат неестествено или с особена маркираност, а тя обикновено не е търсена в езика на оригинала. Например: *Паметникът стои почти осем години, чак до 1962.* (МШ, 2013, 91); *В ъгъла стоял* (вм. имаше, рус. стоял) *концертен роял* (АВ 2008, 149); *Преди да положите слушалката на телефона* (вм. да затворите, рус. положить трубку) (ИП 1979, 44).

Следващите примери носят знака на буквалния превод. Буквализмите в преводите между близкородствени езици се срещат не само при устойчивите словосъчетания и фразеологизми: *Всичко в нея започнало да се пропуква, когато станала свидетел на това как самолет, пълен с хора, паднал във воден резервоар* (вм. язовир) *близо до Братислава.* (МШ, 2013, 194); *Няма идеали, вместо с мозъка си мислят със съдържимото* (вм. съдържанието) *на джобовите си.* (МШ, 2013, 202); *Веднага изяждам две ябълки с наслаждение* (вм. с наслада, рус. с наслаждением) (АВ 2008, 134); *От „Тайнствената стая“ хората излизат с мълчание* (вм. мълчаливо) *и се устремяват към гигантската закусьчна* (вм. закусвалня, рус. закусовая) (ИП 1979, 219); *Ала неочаквано влакът подрипна, сепна се и спря. Някой бе дръпнал внезапната* (вм. аварийната) *спирачка* (АВ 2008, 42); *После действието се пренася на отечествена територия* (вм. на родна земя) (ИП 1979, 48).

Независимо от разликите между езиците, едно от основните изисквания на съвременната лингвистика към адекватния превод е постигането на еквивалентност при предаване на информацията от езика на оригинала на езика на превода. Целта е оптималният преводачески избор да постигне и смислова, и комуникативна еквивалентност между текста на оригинала и текста на превода (Комисаров/Komissarov 1980: 67). Механизмите за установяване на еднозначни и еквивалентни съответствия са основателни причини за отклонения и трансформации. Често се стига до пренасяне на семантични или структурни модели между близкородствени езици, дори и при формална прилика на отделните единици (Стойчев/Stoychev 2015: 33). Съпоставителният анализ на функционалните и на семантичните характеристики на отделните думи или словосъчетания от различни двойки славянски езици, както и анализът на грешките в преводите, показва широк диапазон от известните като „псевдоприятели на преводача“ (Комисаров/Komissarov 2002: 98).

Практиката показва, че най-много неточности и грешки при превод се откриват, когато в приемащия език има граматични или лексикални елементи, които формално съответстват на елементи от изходния език, но те се различават от тях по своята функция и честота. За скритото граматично, лексикално, текстово и друго влияние на оригинала спрямо превода пише и А. Данчев, като ясно разграничава, че „става въпрос не за нарушения на системата на езика, на който се превежда, а за отклонения от възприетата употреба, т.е. от нормата“ (Данчев/Danchev 2001: 103).

Настоящото изложение няма претенции да предложи изчерпателен анализ на съвременните преводи от полски и руски художествени текстове на български, но все пак да отбележи някои от проблемите, свързани с интерференцията в преводите между близкородствени езици. Въпреки общия произход на славянските езици, развитието на всеки от тях е довело до различия във възприемането на света и оценката спрямо едни или други явления или черти на характера. Посочените тук примери имат за цел да обогатят практиката на превода, както и да подпомогнат преводачите да разграничават буквалния от адекватния превод, да предизвикат по-задълбочено обмисляне при използването на една или друга езикова единица.

Използвани източници

- АВ 2008:** Волос А. *Азбучник. Книга на съответствията* (прев. от руски Д. Кирков). София: Рива.
ИП 1979: Илф И., Петров Е. *Разкази и фейлетони* (прев. от руски Л. Минкова и М. Башева). [Панорама, 115.] София: Народна култура.
МШ 2013: Шигел М. *Готланд* (прев. от полски М. Милева). София: Парадокс.

Цитирана литература

- Данчев 2001:** Данчев, А. *Съпоставително езикознание. Теория и методология*. [Университетска библиотека № 402, Серия „Университетска класика“.] София: УИ „Св. Климент Охридски“. (Danchev,

- A. *Sapostavitelno ezikoznanie. Teoria i metodologia*. [Universitetska biblioteka № 402, Serija „Universitetska klasika“.]Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.)
- Комисаров 1980:** Комиссаров, В.Н. *Лингвистика перевода*. Москва. (Komissarov, V.N. *Lingvistika perevoda*. Moskva.)
- Комисаров 2002:** Комиссаров В.Н. *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС. (Komissarov, V.N. *Sovremennoe perevodovedenie*. Moskva: ETS.)
- Стойчев 2015:** Стойчев, Ст. Функционално-семантичните микрополета на резултативността в съвременния български и в съвременния чешки език (опит за моделиране и конфронтативен анализ). – *Съпоставително езикознание*, № 2, 30–45. (Stoychev, St. Funkcionalno-semantichnite mikropoleta na rezultativnostta v savremennia balgarski i v savremennia cheshki ezik (opit za modelirane i konfrontativen analiz). – V: *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 3, 30–45.)
- Стойчев 2016:** Стойчев, Ст. Съвременният чешки активен претерит и неговите функционални еквиваленти в съвременния български език. – В: *Сборник с доклади от Паисиевите четения 2016 г. на тема „Хуманитаристиката – традиции и перспективи“*. Българистична лингвистика. Славистика. Пловдив, 10–11 ноември 2016. Научни трудове, том 54, кн. 1, сб. А. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 291–302. (Stoychev, St. Savremenniat cheshki aktiven preterit i negovite funkcionalni ekvivalenti v savremennia balgarski ezik. – V: *Sbornik s dokladi ot Paisievite chetenia 2016 g. na tema “Humanitaristikata – tradicii i perspektivi”*, *Balgaristichna lingvistika. Slavistika. Plovdiv, 10–11 noemvri 2016. Nauchni trudove, tom 54, kn. 1, sb. A.* Plovdiv, Universitetsko izdatelstvo “Paisij Hilendarski”, 291–302.)

Радост Железарова
София 1504
Бул. „Цар Освободител“ 15
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Катедра по славянско езикознание
zelezarova@slav.uni-sofia.bg

Radost Zhelezarova
Sofia 1504
15 Tzar Osvoboditel Blvd.
Sofia University St. Kliment Ohridski
Department of Slavic Linguistics
zelezarova@slav.uni-sofia.bg